

ΣΑΠΦΩ: ΤΑ ΕΝ ΟΙΚΩ¹

Οσο το σκέπτομαι, θαρρώ πως την πρώτη πρόσκληση-πρόκληση για το νησί της Λέσβου δέχτηκα μέσα από τα κείμενα του Οδυσσέα Ελύτη. Ήταν τότε πού διάβαζα στ' *Ανοιχτά Χαρτιά*² πως: Πουθενά σε κανένα άλλο μέρος του κόσμου, ο Ήλιος και η Σελήνη δε συμβασιλεύουν τόσο αρμονικά, δεν μοιράζονται τόσο ακριβοδίκαια την ισχύ τους, όσο επάνω σ' αυτό το κομμάτι γης που κάποτε, ποιός ξέρει σε τί καιρούς απίθανους, ποιός θεός, για να κάνει το κέφι του, έκοψε και φύσηξε μακριά, ίδιο πλατανόφυλλο καταμεσής του πελάγους...

Και πιο κάτω, περιγράφοντας με τον δικό του τρόπο την προσέγγιση στο νησί από τη θάλασσα, μ' εντυπωσίαζε περισσότερο με τα κάλλη τής... παραπάνω από τη δική μου³ Αιγαιοπελαγίτικης γειτονιάς.

Σε λίγο, ο απροειδοποίητος ταξιδιώτης ανάμεσα στην ατμιστή πάχνη, πού τη διαλύει κομμάτια-κομμάτια ο ήλιος, αρχίζει να ξεχωρίζει τη σκιά μιας παραμυθένιας γης -έγραφε- και, πριν καλά-καλά συνέλθει, πιο κοντά να διακρίνει καθαρά τα τριανταφυλλένια βουνά που μπαίνουν το ένα μέσα στο άλλο και καμπυλώνονται με τη χάρη γυναίκας ηδονικής.

Κι ύστερα μιλούσε για μια μυστική ζωή, πού, ξεθαρρεμένη, ανεβαίνει ολόκληρη στην επιφάνεια και ξεχειλίζει τις αυλές με τα γεράνια, κυριεύει τις σκάλες και τα ψηλοτάβανα χαγιάτια κι ύστερα ξεγλιστρά στα σκιερά δωμάτια των νέων κοριτσιών και, σαν αόρατος εραστής, εισχωρεί στον ύπνο τους και τον κατακυριεύει...

Κι οι ψαράδες, καθώς γυρνάν το δειλινό απ' τα νερά της Ανατολής... παραξενεύονται καμιά φορά που τους φαίνεται ότι τα σπίτια φύγαν από τη θέση

1. ΕΡΕΣΟΣ 24-26 Αυγ. 2001. Διεθνές Συνέδριο με θέμα: ΣΑΠΦΩ-ΕΛΥΤΗΣ. Το γενικό θέμα του Συνεδρίου είναι και ... ένας απ' τους λόγους που στην ανακοίνωση χρησιμοποιείται πολύ η ποίηση του Οδ. Ελύτη.

2. Οδ. Ελύτη, *Ανοιχτά Χαρτιά*, σ. 257-59, 5^η έκδ. Ίκαρος, Αθήνα 2000.

3. Τόπος καταγωγής μου η Σάμος.

τους ή ότι ο τεράστιος τρούλος του Αϊ-Θεράποντα, κολπωμένος από τον αέρα, υψώνεται αναπάντεχα τραβώντας μαζί του ολόκληρη την πολιτεία στα μεσουράνα.

Δεν θέλει πολύ για να γίνει αυτό. Λίγη καθαρή καρδιά ζητάει πάντοτε το Απίθανο για να φανερωθεί. Κι είναι στις ψυχές των απλών ανθρώπων, των παιδιών ή των τρελλών, των αχμιάκιδων όπως τους λένε στη Μυτιλήνη⁴ που κάποτε στέργει ν' αφήσει τ' αποτυπώματά του.

Κι ύστερα μελετώντας την καλήν, την θεία Σαπφώ⁵, την δεκάτην Μοῦσαν, πραγματικά θαυμαστόν τι χρῆμα, κατά τον γεωγράφο⁶, παρασύρθηκα ξανά σε μαγικά ταξίδια, αυτή τη φορά του κάλλους της νεανικής ηλικίας, της αγάπης, του έρωτα και της ηδονής.

Ο ποιητής μιλούσε πάλι κι εγώ κρεμόμουν από τα χείλη του: Ήτανε στο νησί μου -έλεγε- κάποτες κει που αν δε γελιέμαι πριν χιλιάδες χρόνους η Σαπφώ κρυφά σ' έφερε μες στον κήπο του παλιού σπιτιού μας κρούοντας βότσαλα μες στο νερό ν' ακούσω πως σε λένε Σελάνα και πως εσύ κρατείς επάνω μας και παίζεις τον καθρέφτη του ύπνου⁷...

Τότε ήταν που διάβασα και για μια υποτιθέμενη επίσκεψη της Σαπφούς στη Σάμο, ονομαστό κέντρο τότε του ελληνικού πολιτισμού⁸.

Πώς μπορούσα λοιπόν ν' αντισταθώ; Έπρεπε να ενδώσω στις προκλήσεις- έπρεπε ν' ανταποδώσω στη γη της Αιολίδας την επίσκεψη-έστω και υποτιθέμενη- της Σαπφούς στην πατρίδα μου. Ήλθε -αν ήλθε-κάποτε στον ...οίκο μου- έπρεπε να μπω και να σεργιανίσω στον δικό της.

Τί με χώριζε απ' αυτόν;

Έφθασε η ανάσα ενός Αυγουστιάτικου μελτεμιού,

Έφερα λίγους γύρους μες στον ουρανό και φώναξα

Με κίνδυνο ν' αγγίξω μια ευτυχία

Σήκωσα πέτρα και σημάδεψα μακριά⁹.

και νάμαι μπροστά σ' αυτή την πύλη που πρέπει να περάσω, να ξεναγηθώ και να σας ξεναγήσω στον ...οίκο της Σαπφούς.

Ας διαλύσουμε λοιπόν, την αχλύ που τον έχει τυλίξει, ας ξεγλιστρήσουμε στα σκιερά δωμάτια, ας ξυπνήσουμε το μικροκαμωμένο βαθυμελάχρινο κορίτσι και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας κι ας δούμε αν πράγματι οι αισθήσεις στη Λέσβο -όχι αστεία- είναι πλούσιες, είναι αρχοντικές, είναι βασιλικές, όπως μας

4. Αυτούς τους τυχερούς τρελούς έτσι τους λένε και στην πατρίδα μου.

5. Παλατ. Ανθολ. IX 506.

6. Στράβων 13,2,3.

7. Οδ. Ελύτη, *Της Σελήνης της Μυτιλήνης, παλαιά και νέα ωδή*.

8. A. Weigall, *Sappho von Lesbos*, 198-212, μετάφραση Δέσποινα Παπαναστασοπούλου, εκδ. Ενάλιος, Αθήνα 2001.

9. Οδ. Ελύτη, *Το Φωτόδεντρο και η Δεκάτη Τέταρη Ομορφιά, Γεγονός του Αυγούστου*.

έταξε ο ποιητής¹⁰.

Η Σαπφώ λοιπόν γεννήθηκε ίσως γύρω στα 630, λίγο πριν από τον Αλκαίο, και τα παπυρικά κείμενα¹¹ μας πληροφορούν πως ή Σαπφώ ήν Λεσβία, πόλεως δὲ Μυτιλήνης, ενώ η Σούδα: Λεσβία ἐξ Ἑρεσ(σ)οῦ.

Ο πατέρας της ήταν ο Σκάμανδρος ή Σκαμανδρώννμος, βάσει του βίου της Σαπφούς από τα παπυρικά κείμενα, ενώ στη Σούδα αναφέρεται το όνομα αυτό τελευταίο μετά από τα: Σίμων, Εὔμηρος, Ἑρείγιος (Ἑρι-), Ἐκρυτος, Σήμος, Κάμων, Ἑταρχος.

Ο Ηρόδοτος¹² μνημονεύει το όνομα Σκαμανδρώννμος.

Η σημασία του ονόματος: Ἐνδοξος, περιώννμος, όπως ο ιερός ποταμός Σκάμανδρος της Τροίας, ο οποίος προσωποποιείται από τον Όμηρο¹³, συμμετέχει στη θεομαχία και μάχεται εναντίον του Αχιλλέα.

Ό,τι κι αν σημαίνει το όνομά του, χάθηκε, όταν η Σαπφώ ήταν πολύ μικρή. Σκοτώθηκε σε μία, ίσως, από τις πρώτες μάχες του αγώνα εναντίον των Αθηναίων, ενός αγώνα συχνά πολύ σκληρού, που για αρκετά χρόνια έγινε το κύριο μέλημα των Λεσβίων¹⁴. Σύμφωνα με τον Οβίδιο¹⁵, η κόρη του ήταν εξ ετών, όταν τα πατρικά κόκκαλα ποτίστηκαν πρόωρα από τα δάκρυνά της.

Ίσως πρόλαβε όμως να αναθρέψει και να μαγέψει την Σαπφώ με τις ιστορίες της Τροίας, τις διηγήσεις του Ομήρου. Μήπως βρίσκει σ' αυτές μια εξήγηση η δύναμη του ποιητικού της λόγου, όταν εξυμνεί τον Έκτορα και την Ανδρομάχη;

Η μητέρα της λεγόταν Κλείς και ο οίκος της Σαπφούς ανήκε στην αριστοκρατία, προερχόταν από επιφανές γένος.

Η Σαπφώ είχε τρεις αδελφούς: τόν Λάριχο, τόν Χάραξο και τον Εὐρύγιο (ή Ερίγιο). Δεν είναι βέβαιο ότι αυτή ήταν και η ληξιαρχική σειρά.

Στη Σούδα αναφέρονται οι αδελφοί της ποιήτριας, μόνο που προστίθεται η πληροφορία ότι τον Λάριχον νέον ὄντα μᾶλλον ἡγάπησεν και ο Αθήναιος¹⁶ γράφει γι' αυτόν: Σαπφώ τε ἡ καλὴ πολλαχού Λάριχον τὸν ἀδελφὸν ἐπαινεί ὡς οἰνοχοοῦντα ἐν τῷ πρυτανείῳ τοῖς Μυτιληναίοις.

Το αξίωμα αυτό του Λάριχου ενισχύει τη θέση περί της αριστοκρατικής προέλευσης της οικογένειας της ποιήτριας, γιατί προοριζόταν αποκλειστικά για νεαρούς καλών οικογενειών, που διέθεταν και ωραία εμφάνιση.

Ο Αθήναιος συνεχίζει: καὶ παρὰ Ρωμαίοις δὲ οἱ εὐγενέστατοι τῶν παιδῶν τὴν λειτουργίαν ταύτην ἐκτελοῦσιν ἐν ταῖς δημοτελέσι τῶν θυσιῶν, πάντα τοὺς Αἰολεῖς μιμούμενοι, ὡς καὶ κατὰ τοὺς τόνους τῆς φωνῆς.

10. Ανοιχτά Χαρτιά, σ. 261.

11. P. Oxy. 1800 fr. 1,1-35.

12. Ηρόδ. 2,135/πρβ. Αἰλ. Ποικ. Ιστ. 12,19: Τὴν Σκαμανδρωννύμου θυγατέρα.

13. Y 74.

14. Οι γενικώς αποδεκτές χρονολογίες για την περίοδο της σύγκρουσης: 606-596.

15. Heroides XV, 61.

16. X, 424.

Καί ο Ευστάθιος¹⁷ στα σχόλιά του στην Ιλιάδα γράφει: *ἔθος ἦν, ὥς καὶ Σαπφῷ φησιν, εὐγενεῖς, εὐπρεπεῖς οἶνοχοεῖν*, εννοώντας τους νέους τους προερχόμενους, όπως ο Λάριχος, από ευγενείς οίκους.

Η ποιήτρια έλαβε σύζυγο τον *Κερκύλα* ή *Κερκόλα*, πλούσιο έμπορο από την Ανδρο.

Το όνομά του¹⁸, όχι μόνο παράξενο, ασυνήθιστο, αλλά και διαφορούμενο, θεωρήθηκε ότι είναι δημιούργημα της γραφίδας κάποιου κωμικού, μια και παραδίδονται οι τίτλοι 6 κωμωδιών της Μέσης Κωμωδίας με τον τίτλο *Σαπφώ*.

Πώς να μπήκε τάχα σ' αυτόν το γάμο η Σαπφώ;

Στο απόσπ. 102 (LP)¹⁹ μιλάει για το πώς σκίρτησε η καρδιά και ξεστράτισε ο νους από έρωτα παλληκαριού.

*Γλύκεια μᾶτερ, οὔτοι δύναιμι κρέκην τὸν ἴστον
πόθω δάμεισα παῖδος βραδίναν δι' Ἀφροδίταν.*

Γλυκιά μου μάνα δεν μπορώ στον αργαλειό να υφαίνω·

Η αγάπη μ' έλιωσε γι' αυτό το νέο παιδί που η λυγερή Αφροδίτη μου 'στείλε...

Βλέπουμε εδώ πως της είναι γνωστή και πως την εμπνέει η δύναμη, η ορμή που σπρώχνει προς το άλλο φύλο.

Πού πήγαν τάχα τα τέτοιου είδους αισθήματα, που τυχόν ένοιωσε αυτό το δυνατό και συγχρόνως εύθραστο πλάσμα;

Τί βίωσε από τα δώρα της Αφροδίτης η ανεξιχνίαστη αυτή ύπαρξη; Ποιός να ξέρει.

Κι ύστερα; Αγαπήθηκε τάχα από τον σύζυγο ή *Μούσα της αιολικής Έρεσ(σ)οῦ*²⁰;

Παντρεύτηκε αναγκαστικά; Μήπως νωρίς, απότομα; Ευτύχησε να απολαύσει *πρᾶγμα τό τερπνότατον, τοῦ τις ἐρᾷ τό τυχεῖν*²¹; Αναπάντητα ερωτήματα.

Γεγονός είναι ότι το απόσπασμα 114 (LP) ξεχειλίζει από μια οδυνηρή νοσταλγία για τα χαμένα χρόνια της αθωότητας:

*Παρθενία, παρθενία, ποῖ με λίποις' ἀποίχῃ;
Οὐκέτ' ἤξω πρὸς σέ, οὐκέτ' ἤξω.*

17. Υ 234.

18. Η σημασία του, αν συνδεθεί με το ουσιαστικό: *ή κέρκος* (=η ουρά των ζώων/το ανδρικό αιδόο), γίνεται αμέσως άσεμνη.

19. Οδ. Ελύτης, *Σαπφώ*, ανασύνθεση και απόδοση, εκδ. *Τκαρος* (για την μετάφραση όλων των αποσπασμάτων).

20. Διοσκορίδης, Παλατ. Ανθολ. VII. 16.

21. Θέογνις 255-56/Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια* 1099^α

Παρθενία, παρθενία, πού πας και πού μ' αφήνεις;
Πάω πάω και δεν γυρίζω πια.

Έτσι έγραφε κάποτε «η στεφανωμένη με βιολέτες, ιερή γλυκοχαμόγελη Σαπφώ»²².

Τα λείψανα όμως του ποιητικού έργου της Σαπφούς μιλούν σχεδόν αποκλειστικά για το γυναικείο φύλο. Εκτός από τους αδελφούς της και τον Αλκαίο δεν φαίνεται να την απασχόλησαν άλλοι άντρες.

Από τον Κερκύλα λοιπόν, που κι αυτός χάνεται γρήγορα από τη ζωή της, η Σαπφώ απέκτησε μια κόρη, στην οποία, ως γνήσια Αιγαιοπελαγίτισσα, έδωσε το όνομα της μητέρας της²³. Ίσως όμως η κίνηση αυτή να είναι και ενδεικτική της θερμής, ουσιαστικής, ποιοτικής επαφής της ποιήτριας με τη μητέρα της, την οποία μνημονεύει και στο απ.98 (LP), που θα δούμε στη συνέχεια.

Τα αισθήματα της Σαπφούς προς την κόρη της Κλείδα αποκαλύπτονται με τον καλύτερο τρόπο στο απ.132 (LP).

*Ἔστι μοι κάλα πάϊς χρυσίοισιν ἀνθέμοισιν ἐμφέρην ἔχοισα μόρφαν
Κλείς() ἀγαπάτα, ἀντὶ τᾶς ἔγω ὑδὲ Λυδίαν παῖσαν οὐδ' ἐράνναν...*²⁴

Έχω ένα κοριτσάκι εγώ που 'ναι σαν χρυσολούλουδο το πρόσωπό του· την Κλείδα· το μονάκριβό μου· που δε θα τ' άλλαζα ποτέ με τη Λυδία ολάκερη μήτε και με τη φημισμένη... (Λέσβο).

Ο στίχος διακόπτεται.

Ο Αρ. Δ. Σκιαδάς σχολιάζει πως λείπει εδώ ένα ρήμα που να σημαίνει *αλλάσσω, ανταλλάσσω*, όπως π.χ. το *ἀμείψομαι* που προτείνει ο Diehl, και ένα ουσιαστικό θηλυκό, του οποίου επιθετικός προσδιορισμός είναι το *ἐράνναν*.

Στο απόσπασμα αυτό ζωντανεύει μπροστά μας μία άλλη εικόνα της Σαπφούς, με μια άλλη ιδιότητα: Βλέπουμε τη μητέρα, που ανατρέπει ένα κορίτσι με όλη της την αγάπη, την τρυφερότητα, με στοργή, γλυκύτητα, έγνοια.

Για τη μητέρα Σαπφώ η Κλείς είναι ότι πιο ακριβό και πολύτιμο. Καμαρώνει για την κόρη της, τον θησαυρό της, που δεν δέχεται ν' ανταλλάξει ούτε με το πιο πλούσιο βασίλειο του κόσμου, τη Λυδία²⁵.

Η Σαπφώ συγκρίνει την κόρη της με τα λουλούδια και μας θυμίζει το ομη-

22. *Ιόπλοκ', ἄγνα, μελλιχόμειδε Σάπφοι*, Αλκαίος, απ. 55.

23. Συνήθεια ζωντανή και σήμερα στα νησιά του Αιγαίου/βλ. P. Oxy. 1800 col. I fr.1: *θυγατέρα δ' ἔσχε Κλείν ὁμώνυμον τῇ ἑαυτῆς μητρὶ*, πρβ. Σούδα, s.v. Σαπφώ.

24. *Αρχαϊκός Λυρισμός*, τομ.2, σ. 215, Αθήνα 1999.

25. Η Λυδία είχε αποκτήσει δύναμη, είχε επεκτείνει τα όριά της και αύξησε τον πλούτο της την εποχή της βασιλείας του Αλυάττη και στα αμύθητα πλούτη της ώφειλε αργότερα τη μεγάλη του φήμη ο Κροίσος.

ρικό ἤβης ἄνθος²⁶, που αναφέρεται εκεί στον Αινεία, ο οποίος επιτίθεται εναντίον του Ιδομενέα.

Τα λουλούδια χαρακτηρίζονται χρυσά και το επίθετο εδώ δεν τονίζει παρά την υπερβολική ομορφιά, τη λάμψη που έχει το κάλλος της Κλείδας.

Δεν έχουμε παραλληλισμό με το χρυσάνθεμον²⁷, τον ἐλίχρυσον του Θεοκρίτου²⁸, αλλά η Σαπφώ βλέπει στα χρυσά της άνθη ένα φως, πέρα από τα ανθρόπινα.

Ανάλογα σκέπτεται ο Πίνδαρος²⁹, όταν παρουσιάζει τους Ὑπερβορείους νά συγκρατούν τα μαλλιά τους δάφνα χρυσέα ἢ όταν γράφει³⁰ ότι στο Νησί των Μακάρων ἄνθεμα χρυσοῦ φλέγει.

Στο απόσπασμα 98, που προαναφέραμε, η Σαπφώ έχει ἔγνοιες και φροντίδες μητέρας. Τη βλέπουμε να χεντίζει την Κλείδα της και την ακούμε:

Επειδή (θυμάμαι) που ἔλεγε η μητέρα μου στα χρόνια της να δένει ένα κορίτσι τις πλεξούδες του με μια κορδέλα κόκκινη στ' αλήθεια ήταν ό,τι χρειάζεταιται.

Όμως αν είχε το μαλλί ξανθό που να φεγγοβολάει πιότερο από δάδα, ένα στεφάνι από μπουμπούκια ετοιμοάνοιχτα ταίριαζε περισσότερο. Δεν πάει καιρός που ένα χρωματιστό μαντήλι φερμένο από τις Σάρδεις... τώρα Κλείς για σένα μήτε το ἔχω μήτε και ξέρω κἀν πού να το βρω, ενώ (στην αγορά) της Μυτιλήνης (τότε) πράγματα που μας θυμίζουν την εξορία των γιων του Κλεάνακτα. Μα τα δικά μας τώρα ρήμαξαν· γίνανε κομμάτια.

Ακούμε στην αρχή για τον κεφαλόδεσμο, που ταιριάζει να στολίζει τα μαλλιά ενός νεαρού κοριτσιού.

Παρά τους ελλείψεις στίχους, που δύσκολα αποκαθίστανται, φαίνεται καθαρά πως η Σαπφώ αντιμετωπίζει οικονομικές δυσκολίες και δεν είναι σε θέση ν' αγοράσει ένα τόσο ακριβό στολίδι.

Έτσι στο χρυσό της το λουλούδι πιστεύει πως ταιριάζουν τα λουλούδια στα μαλλιά.

Επειδή στο κείμενο συναντούμε το όνομα Κλεανακτίδαν, που μάλλον αναφέρεται στον τύραννο Μυρσίλο, υποθέτουμε ότι οι παραπάνω στίχοι μπορεί να έχουν σχέση με την πικρή περίοδο της εξορίας της, να γράφτηκαν εκεί ή λίγο μετά, οπότε η οικονομική δυσχέρεια μπορεί έτσι να ερμηνευθεί.

Για τις ἔγνοιες της Σαπφούς μιλούν οι στίχοι του Ψευδο-Οβιδίου³¹, όπου η

26. N 484.

27. Διοσκορίδης 4,58.

28. 1,30.

29. Πυθιον. 10,40.

30. Ολυμπ. 2,72.

31. Epistula Sapphus 69-70.

ποιήτρια φαίνεται να ξεχειλίζει.

*et tamquam desint, quae me sine fine fatigent,
accumulat curas filia parva meas*

Και σαν να έλειπαν οι αδιάκοπες στενοχώριες,
τώρα μια μικρούλα μου προσθέτει κι άλλες έγνοιες.

Στο απόσπασμα 150 (LP) η Σαπφώ δηλώνει στην Κλείδα, που φαίνεται ότι έπαιρνε κάποιες φορές μέρος στις ομάδες που τραγουδούσαν στο σπίτι της ποιήτριας, πως σε καμ(μ)ιά απ' τις δύο δεν αρμόζουν οι θρήνοι, δεν ταιριάζει να μετέχουν σε θρηνητικά τραγούδια:

*Οὐ θέμις γάρ ἐν μοισοπόλων δόμῳ θρήνον
ἔμμεν· οὐ κ' ἄμμι τάδε πρέποι.*

Σωστό δεν είναι σε σπίτι ποιητών θρήνοι ν' ακούγονται
δεν μας αρμόζουν τέτοια.

Την πληροφορία ότι οι δύο αυτοί στίχοι λέγονται από την Σαπφώ στην κόρη της, μας δίνει ο Μάξιμος Τύριος³², που μας παραδίδει τους στίχους σε πεζή παράφραση:

*Οὐ γάρ θέμις ἐν μουσοπόλων οἰκίᾳ θρήνον εἶναι·
οὐκ ἄμμι πρέποι τάδε.*

Η ερμηνεία ότι η Σαπφώ απαγορεύει τους θρήνους στο δικό της θάνατο είναι μάλλον απίθανη, γράφει ο Αρ. Σκιαδάς³³ και κάνει τον εξής διαχωρισμό:

Αν μεν οι στίχοι αναφέρονται σε πένθος που σχετίζεται με την οικογένεια, τότε καθορίζουν τη στάση των ποιητών και του περιβάλλοντός τους απέναντι σ' αυτό.

Αν όμως αναφέρονται γενικά στους θρήνους, που ο Αρ. Σκιαδάς θεωρεί και το πιο πιθανό, τότε ἐν δόμῳ μουσοπόλων δεν χωρούν τέτοιου είδους συμπεριφορές.

Οὐ θέμις (έστι): με οριστική έγκλιση.

Έχουν χρέος οι ποιητές, και μάλιστα ιερό, να αφήνουν τους εαυτούς τους μακριά από αυτούς τους θρήνους. Και: οὐ κ' ...πρέποι με ευκτική, όπου, κατά τον Αρ. Σκιαδά, παρουσιάζεται η αξιοπρεπής στάση του οποιουδήποτε ανθρώπου μέσα στην κοινωνία, απέναντι στους θρήνους.

32. 18,9 (p. 232 Hobein).

33. ε.α. σ.223/βλ. Schadewaldt, W., Zu Sappho, *Hermes* 71, 1936, 363-373 και Treu M., Ovid und Sappho, PP8, 1953, 356-364.

Η Σαπφώ, καίτοι μικρά οὔσα και μέλαινα³⁴, τὸ ἄλλο ἢ ἀηδὼν ἀμόρφους τοῖς πτόλοις ἐπὶ σμικρῷ τῷ σώματι περιειλημένη³⁵, για την οποία ο Αριστοτέλης³⁶ γράφει πως την ετίμησαν οι Μυτιληναῖοι, *καίπερ γυναῖκα*, ικανή στον ποιητικό λόγο, εἶναι παρούσα και στον έλεγχο και την διοίκηση του οἴκου.

Η ποιήτρια ταιριάζει με τέχνη το όνειρο της ποίησης και την καθημερινότητα και εἶναι η ίδια γυναῖκα, που υποφέρει από τον πόνο του έρωτα, με την τρυφερή και γεμάτη έγνοια μητέρα, αλλά και την φιλόδοξη αδελφή, που νοιάζεται για τη θέση, τη διαγωγή, την υπόληψη, αλλά και τα οικονομικά συμφέροντα των αδελφών της.

Ενώ, λοιπόν, καμάρωνε τον αδελφό της τον Λάριχο και μιλούσε με υπερφάνεια γι' αυτόν, ο Χάραξος την απογοητεύει και την πικραίνει με την άτακτη ζωή του.

Ο Ηρόδοτος³⁷ μας αφηγείται την εξής ιστορία, σχετικά με τα οικογενειακά προβλήματα της ποιήτριας: Όταν Φαραώ της Αιγύπτου ήταν ο Άμασις ο Β'³⁸, ήκμαζε στη Ναύκρατις της Αιγύπτου η εταῖρα Ροδώπις.

Η Ναύκρατις, στην κτίσιν της οποίας προέστη ο Άμασις, ήταν παλιά στρατιωτική συνοικία των μισθοφόρων, απείχε μερικά χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα, τη Σαῖδα, βρισκόταν στην καρδιά της Κάτω Αιγύπτου και όλα τα προϊόντα μπορούσαν να μεταφέρονται εκεί, περνώντας απ' το επικίνδυνο σημείο της εκβολής του Νείλου.

Επιτρέποντας ο Άμασις στους Έλληνες να ξαναχτίσουν την πόλη, όπως εκείνοι ήθελαν, συνετέλεσε στη δημιουργία ενός ελληνικού πυρήνα μέσα στην καρδιά της Αιγύπτου, που διευκόλυνε πολύ τις εμπορικές σχέσεις της χώρας με την Ελλάδα.

Τότε χτίστηκε, κατά τη μαρτυρία του Ηροδότου³⁹, *τὸ μέγιστον... καὶ ὀνομαστότατον... καὶ χρησιμώτατον τέμενος, τὸ Ἑλλήνιον, αἷ δε πόλις εἰσι αἱ ἰδρυμένοι κοινῇ, Ἰώνων μὲν Κίος καὶ Τέως καὶ Φώκαια καὶ Κλαζομεναί, Δωριέων δὲ Ρόδος καὶ Κνίδος καὶ Ἀλικαρνησὸς καὶ Φάσηλις, Αἰολέων δὲ ἡ Μυτιληναίων μούνη.*

Την ίδια εποχή, λόγω της θρησκευτικής ελευθερίας που διατηρούσαν οι ελληνικές παροικίες, οι Αιγινῆται ἰδρυσαν τέμενος του Διός και άλλο οι Σάμιοι της Ἥρας και οι Μιλήσιοι του Απόλλωνος.

Κατά τον Ηρόδοτο⁴⁰, *κάθε χρόνον ἐς Αἴγυπτον ἐκ τῆς Ἑλλάδος πάσης καὶ*

34. Μαξ. Τύριος 18,7.

35. Σχόλιο στον Λουκιανό, Εἰκόνες 18.

36. Ρητορ. II, 23.

37. 2, 134-135.

38. Άμασις ή Αχχωσις, 26^η δυναστεία, 570-526 π.Χ., φιλελληνικώτατος, με Ελληνίδα σύζυγο από την Κυρήνη, τη Λαδίκη.

39. 2, 178.

40. 3, 6.

πρὸς ἐκ Φοινίκης κέραμος εἰσάγεται πλήρης οἴνου.

Μπορούμε να φανταστούμε ότι το εμπόριο αυτό απέφερε σημαντικά κέρδη και πως οι έμποροι από τη Λέσβο, (όπως ο αδελφός της Σαπφούς), που τα κρασιά της ήταν άριστα⁴¹, θα ήταν σίγουρα επιτυχημένοι και πλούσιοι.

Ο Στράβων⁴² μας πληροφορεί ότι ο Χάραξος ο αδελφός Σαπφούς της μουσοποιού, κατά τον Ηρόδοτο⁴³, σε κάποια από τα ταξίδια του στη Ναύκρατιν, περίπου το 566, οἶνον κατὰγοντος λέσβιον κατ' ἐμπορίαν συνάντησε την Ροδώπιν, τη γυναίκα που δημιούργησε προβλήματα στον οἶκο της Σαπφούς και στον ἴδιο.

Η καταγωγή της, σύμφωνα με τη διήγηση του Ηροδότου, από τη Θράκη. Ήταν δούλη, μαζί με τον Αίσωπο τον μυθογράφο, τον Σαμίον Ιάδμονος, υιού του Ηφαιστοπόλιος.

Η δούλη αυτή πουλήθηκε από τον κύριό της σε κάποιον άλλο Σάμιο, τον Ξάνθο, τον οποίον οι υποθέσεις τον ωδήγησαν στην Αίγυπτο, όπου κι έφερε μαζί του την Ροδώπιν κατ' ἐργασίν⁴⁴, δηλαδή για να εργασθεί ως εταίρα.

Όταν ο Χάραξος τη γνώρισε, το λογικό του αδράνησε και η όμορφη εταίρα ἐλύθη χρημάτων μεγάλων⁴⁵, τα οποία εκείνος κατέβαλε, και ελεύθερη πια έμεινε στην Αίγυπτο.

Ο Ηρόδοτος μας πληροφορεί στη συνέχεια ότι η Ροδώπις μεγάλη εκτήσατο χρήματα, πολλά για μια γυναίκα του επαγγέλματός της, αλλά όχι τόσα, ώστε να κτίσει μια πυραμίδα, όπως υποστηρίζουν μερικοί, οὐκ ὀρθῶς λέγοντες⁴⁶, όπως σημειώνει.

Αυτό που έκανε με τα κέρδη της είναι άλλο και το οποίο φαίνεται να είδε από κοντά ο πατέρας της ιστορίας στους Δελφούς, το μαντείο των οποίων, ως γνωστόν, πρόσφερε σ' αυτόν πολλά και σημαντικά στοιχεία, πλούσιο υλικό για το έργο του.

Επειδή λοιπόν επεθύμησε η Ροδώπις μνημῖον ἐωυτῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι καταλιπέσθαι, ποίημα ποιησαμένη τοῦτο τὸ μὴ τυγχάνει ἄλλω ἐξευρημένον καὶ ἀνακείμενον ἐν ἱρῷ⁴⁷, έπραξε το εξής: Με το 1/10 των κερδών της κατεσκεύασε ὀβελούς βουπόρους πολλούς σιδηρέους (=πολλές σιδερένιες σούβλες, που περνούσαν τα βόδια που έψηναν στις μεγάλες θυσιές) και τους αφιέρωσε στους Δελφούς.

Ο ιστορικός δηλώνει πως τους είδε με τα ίδια του τα μάτια ὀπισθεν τοῦ

41. Στράβ. 14,1,15: ...καίπερ εὐνοinuσῶν τῶν κύκλῳ νήσων καὶ τῆς ἡπείρου σχεδόν τι τῆς προσεχοῦς πάσης τοῖς ἀρίστοις ἐκφερούσης οἶνους, οἶον Χίου καὶ Λέσβου καὶ Κῶ.

42. 17, 808.

43. 2, 135.

44. Ηρόδ. 2, 135.

45. Ηρόδ. ε.α.

46. Ηρόδ. 2, 134.

47. 2, 135.

βωμοῦ τόν Χίτοι ἀνέθεσαν, ἀντίον δέ αὐτοῦ τοῦ νηοῦ και πως η εταίρα αυτή οὔτω δὴ τι κλεινὴ ἐγένετο ὡς καὶ οἱ πάντες Ἑλληνες Ροδῶπιος τὸ οὔνομα ἐξέμαθον.

Όταν επιτέλους ο Χάραξος επέστρεψε στην πατρίδα του, νοιώθοντας πως τώρα θα ἔχει σιμά του ἓνα λαγῆνι ἀθάνατο νερό⁴⁸, τότε τον παρέλαβε η αδελφή του και πολλά κατεκερτόμησέ μιν, ὅπως μας πληροφορεῖ ο Ηρόδοτος⁴⁹.

Δια του ποιητικού λόγου η Σαπφώ τον επέπληξε με σφοδρότητα. Προφανώς η περιπέτεια του Χάραξου προσέβαλε την ευγενική τους καταγωγή, την θέση τους στην κοινωνία της πατρίδας.

Το σχετικό ποίημα δεν σώζεται, ἀλλά μια ιδέα του περιεχομένου του μας δίνει το κείμενο του Ψευδο-Οβιδίου⁵⁰.

*-Sparsit opes frater meretricis captus amore
mixtaque cum turpi damna pudore tulit.*

-Σκόρπισε τα πλούτη του ο αδελφός μου για τον έρωτα μιας κοινής γυναί-
κας και κοντά στα λεφτά που έχασε, έχασε και το καλό του όνομα.

Ο Αθήναιος⁵¹ μιλάει για την εταίρα, την οποία ο Ηρόδοτος ονομάζει Ροδῶπιν, δίνοντάς της το όνομα Δωρίχα, προσθέτοντας για τον ιστορικό πως αγνοεί ὅτι ἑτέρα τῆς Δωρίχης ἐστὶν αὕτη, ἢ καὶ τοὺς περιβοήτους ὀβελίσκους ἀναθεῖσα ἐν Δελφοῖς.

Συνεχίζοντας γράφει πως ἡ καλὴ Σαπφὼ ἐρωμένην γενομένην Χαράξου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς κατ' ἐμπορίαν εἰς τὴν Ναύκρατιν ἀπαίροντος διὰ τῆς ποιή-
σεως διαβάλλει ὡς πολλὰ τοῦ Χαράξου νοσφισαμένην.

Και στο κείμενο αυτό λοιπόν φαίνεται η στάση της μεγάλης αδελφής, της υπεύθυνης για την καλή πορεία της οικογένειας.

Η Δωρίχα, που, μάλλον λόγω του κάλλους και του χρώματος του προσώ-
που, ωνομαζόταν Ροδῶπις, δεν είναι, για τη Σαπφώ, παρὰ μια γυναίκα που καρ-
πώθηκε τους κόπους του αδελφοῦ της, χωρίς να το αξίζει.

Ο Αθήναιος λοιπόν κλείνει τον λόγο του για την Δωρίχα μ' ἓνα επίγραμμα του Ποσειδίππου⁵² και με την πληροφορία πως στο έργο του Αἰθιοπία, πολλάκις αὐτῆς ἐμνημόνευσε.

*Δωρίχα, ὅστέα μὲν σ' ἀπαλῆς κόσμησ' ἀπόδεσμα
χαίτης ἢ τε μύρων ἔκπνους ἀμπεχόνη,*

48. Οδ. Ελύτη, Προσανατολισμοί, Ηλικία της γλαυκῆς θύμησης.

49. ε.α.

50. Epistula Sapphus 63-64.

51. 13, 69.

52. 3⁹⁵ αι. π.Χ.

ἢ ποτε τὸν χαρίεντα περιστέλλουσα Χάραξον
 σύγχρους ὀρθρινῶν, ἥψας κισσυβίων.
 Σαπφῶαι δὲ μένουσι φίλης ἔτι καὶ μενέουσιν
 ᾧδης αἱ λευκαὶ φθεγγόμεναι σελίδες.
 Οὖνομα σὸν μακαριστόν, ὃ Ναύκρατις ᾧδε φυλάξει,
 ἔστ' ἂν ἦ Νείλου ναῦς ἔφαλος τενάγη.

Δωρίχα, τα κόκκαλά σου τα στόλισε μια δέσμη
 από απαλά μαλλιά και το ένδυμα που αποπνέει μύρα·
 μ' αυτό κάποτε σκεπάζοντας τον χαριτωμένο Χάραξο
 σώμα με σώμα άγγιξες τα πρωινά ποτήρια.
 Μένουν ακόμα και θα μείνουν της αγαπητής ωδής
 της Σαπφούς οι λευκές σελίδες που έχουν φωνή.
 Το όνομά σου είναι μακαριστό, που η Ναύκρατις θα το φυλάσσει,
 όσο τα τενάγη του Νείλου θα τα περνά καράβι.

Ὡς χαρίεις παρουσιάζεται εδώ ο Χάραξος, άνδρας δηλαδή θελκτικός, χαριτωμένος, κομψός.

Μα οι συμβουλές και οι επιπλήξεις της Σαπφούς πώς να κάνουν τον Χάραξο να λησμονήσει το ροδοπρόσωπο πλάσμα της μακρινής Αιγύπτου;

Αλλά και πώς να καταλαγιάσει η οργή της αδελφής για την πλανεύτρα, που την φαντάζεται, ελεύθερη πιά, να σχεδιάζει τη συνέχεια της ζωής της;

Στο επόμενο απόσπασμα⁵³ φαίνεται η αδιαλλαξία της

Κύπρι, καὶ σε πικροτέραν ἐπεύροι,
 μηδὲ κανχάσαιτο τόδ' ἐννέποισα
 Δωρίχα, τό δεύτερον ὡς πόθεννον
 εἰς ἔρον ἤλθε.

Κύπριδα, εύχομαι η Δωρίχα να σε βρει
 ακόμα πιο άσπλαχνη, για να άψει να καυχιέται
 ότι (αντός; αυτή;) ξαναγύρισε για δεύτερη φορά
 στον έρωτα που λαχταρούσε.

Αν υποκείμενο του ρήματος ἤλθε είναι ο Χάραξος, φανταζόμαστε πώς ο πλανημένος αδελφός επανήλθε στην ευθεία οδό και δεν ξαναγύρισε στη Δωρίχα.

Αν είναι η Δωρίχα το υποκείμενο, τότε συμπεραίνουμε πως δεν τα κατάφερε να κερδίσει ξανά τον Χάραξο.

Αυτά βέβαια ως ευχές της Σαπφούς, που δεν ανέχεται να βλέπει τον αδελ-

53. 15b, 8-11 (LP).

φό της κάτω από την επιζήμια επιρροή της Δωρίχας.

Η Σούδα μας πληροφορεί πως ο Χάραξος τελικά την έκανε γυναίκα του, αλλά δεν μαθαίνουμε αν τον ακολούθησε στην πατρίδα.

Αλήθεια, γιατί αισθάνεται τόσο μένος η Σαπφώ εναντίον αυτής της γυναίκας;

Είναι αρκετοί, τόσο σοβαροί, οι οικονομικοί λόγοι, οι οικογενειακοί, οι κοινωνικοί;

Μα, αν κάποιος θα μπορούσε, περισσότερο απ' όλους, να συμμεριστεί το πάθος του Χάραξου, αυτή θα ήταν η Σαπφώ η *Μούσαις εὐφώνοις ἰωμένη τὸν ἔρωτα*, κατά τον Πλούταρχον⁵⁴.

Δεν είναι εκείνη που ομολογεί για την κυρίαρχη δύναμη του έρωτα;

*Ἔρος δ' ἐτίναξέ μοι
φρένας, ὥς ἄνεμος κατ' ὄρος δρύσιν ἐμπέτων*⁵⁵.

Ο έρωτας μου άρπαξε την ψυχή μου και την τράνταξε ίδια καθώς αγέρας από τα βουνά χυμáει μέσα στους δρυς φυσομανώντας.

Πώς απαιτεί τόση δύναμη, τόση αυτοσυγκράτηση, τέτοια αντίσταση από τον αδελφό της, όταν ομολογεί:

*Ἔρος δηῦτέ μ' ὁ λυσιμελής δόνει
γλυκύπικρον ἀμάχανον ὄρεπτον*⁵⁶

Πάλι- πάλι ο έρωτας- ο έρωτας με παιδεύει που αντός με τα φαρμάκια και τις γλύκες του μου κόβει τα ήπατα το τέρας.

Με το επίθετο *γλυκύπικρον* είναι σαν να ακούμε τον Ευριπίδειο λόγο στον *Ιππόλυτο*⁵⁷, όπου στην ερώτηση της σεμνής Φαίδρας :

Τι τοῦθ' ὃ δὴ λέγουσιν ἄνθρώπους ἐρᾶν;

δίδεται η απάντηση της τροφού:

Ἦδιστον, ταῦτόν ἀλγεινόν θ' ἅμα.

και λίγο πιο κάτω υπάρχει η διαπίστωσή της:

*Κύπρις οὐκ ἄρ' ἦν θεός,
ἀλλ' εἴ τι μεῖζον ἄλλο γίγνεται θεοῦ...,*

54. Ερωτικός, 18.

55. απ. 47 LP.

56. απ. 130 LP.

57. στ. 347-348. 359-360.

πού έρχεται να ερμηνεύσει πληρέστερα το *ἀμάχανον ὄρπετον* της Σαπφούς.

Με τη στάση της αυτή απέναντι στον αδελφό της δεν ακούγεται σαν παρθένος με ψυχολογία μικροαστική, που, κάτω από το βάρος των οικογενειακών αρχών, θέλει να επιβάλλει τη θέλησή της στον Χάραξο, επ' αγαθού του ιδίου και του οίκου τους;

Κι αν έτσι είναι, τί έγινε η γυναίκα που ομολογεί:

*Καὶ ποθήω καὶ μάομαι*⁵⁸

Και με καίει ο πόθος και μ' ανάβει σύγκορμη

και παραδέχεται ευθαρσώς:

Οὐκ οἶδ' ὅτι θέω·

*δίχα (ἢ δύο) μοι τὰ νοήματα*⁵⁹

Τί θέλω μήτε ξέρω· δύο γνώμες είναι μέσα μου.

Δεν είναι η ίδια που με μοναδική γλωσσική περιπάθεια και με τολμηρές εικόνες περιγράφει τη χαρά και τη βάσανο του έρωτα;

Τί συμβαίνει λοιπόν;

Μήπως τάχα βασανίζεται βαθιά μέσα της, ίσως και χωρίς να το συνειδητοποιεί, από μια ψυχοφθόρα ζήλεια για μια μοναδική γυναικεία ομορφιά, που ποτέ δεν θα γνωρίσει με κανέναν τρόπο;

Όπως και νάναί, αν τη γυναίκα αυτή η Σαπφώ δεν τη συγχώρεσε ποτέ ως προς τον Χάραξο, το *αἶμα νερό* δεν έγινε.

Έτσι στους στίχους της, προσευχή προς την Αφροδίτη και τις Νηρηίδες⁶⁰, εκφράζει την τρυφερή αδελφική της αγάπη και παρακαλεί να εξασφαλίσουν στον αδελφό της ένα καλό γυρισμό από την Αίγυπτο στη Λέσβο. Γράφει λοιπόν:

Εσένα Κύπριδα παρακαλώ κι εσάς Νηρηίδες

τον αδελφό μου κάντε να γυρίσει πίσω

γερός και δυνατός κι όσα η ψυχή του

λαχταράει όλα να γίνουν· να ξεπλυθεί

από τις παλιές ντροπές του·

χαρά στους φίλους του να δίνει και πίκρα στους

εχθρούς του που απ' αυτούς άμποτε να μην

απομείνει ούτ' ένας· μα να σταθεί στέρξετε

άξιος να δώσει την τιμή που πρέπει σ' εμέ

58. απ. 36 LP.

59. απ. 51 LP.

60. απ. 5 LP.

την αδελφή του κι απ' τους μαύρους καημούς
να μου αλαφρώσει την καρδιά που την είχε
σ' αλλοτινούς καιρούς πληγωμένος ο ίδιος
άγρια τσακίσει· τότε που ακούοντας γύρω μου
όλοι της πολιτείας οι άνθρωποι να λεν για κείνον
λόγια πικρά που μου 'σχιζαν τα στήθη πάλι και πάλι.
Αλλά θεά μου (ανίσως κι ευφροσύνη κάποτε
με τη λύρα μου σου έχω δώσει) άκουσέ με και
μένα και στη μαύρη νύχτα ρίξε τα όλα διώξε
τα όλα τα κακά μακριά μου...

Η δολοπλόκος⁶¹ κόρη του Διός, εδώ παρουσιάζεται με μια άλλη ιδιότητα. Δεν είναι η θεά της ομορφιάς και του έρωτα, αλλά η *Εὐπλοία*⁶², που εξασφαλίζει καλά ταξίδια, και η *Γαληναίη*⁶³.

Και άλλες προσωνυμίες παρόμοιες μαρτυρούν τη σχέση της Αφροδίτης με τη Θάλασσα⁶⁴: *Ποντία*, *Λιμενία*, *Πελαγία*, *Θαλασσία*.

Για τις Νηρηίδες κάνει λόγο ήδη ο Όμηρος και ο Ήσιόδος στη *Θεογονία*⁶⁵ μας δίνει κατάλογο 51 ονομάτων: *Γαλήνη*, *Κυμοθήη*, *Ακταίη*, *Εὐλιμένη*, *Πλωτώ* (από το *Εὐπλωτώ*), *Ποντοπόρεια*, *Εὐπόμπη*, *Φέρουσα*, *Σαώ* (αυτή που σώζει αυτούς που κινδυνεύουν στη θάλασσα) κ.λ.π.

Στο ποίημα αυτό η Σαλφώ εύχεται κάθε καλό στον αδελφό της. Αναφέρεται στα παλιά λάθη του, στα προβλήματα της σχέσης τους και στον αντίκτυπο που είχαν στην ίδια όλα αυτά.

Εύχεται να γιαιτρευθεί ο Χάραξος από το πάθος του, που τόσο τους στοίχισε και να αποκατασταθεί η τάξη στον οίκο της και στη ζωή της, να επικοινωνήσουν και πάλι ουσιαστικά τα αδέλφια και να καταλαγιάσει ο θόρυβος για... το σκάνδαλο στον κοινωνικό τους περίγυρο.

Το ποίημα είναι πρώιμο δείγμα ενός λογοτεχνικού είδους, πολύ γνωστού στην αρχαία λογοτεχνία.

Γράφεται για κάποιον που πρόκειται να ταξιδέψει και λέγεται *προπεμπτικόν*. Ένα τέτοιο προπεμπτικό για τη *Βαυκίδα* φαίνεται πως είχε γράψει η ποιήτρια Ήρινα⁶⁶ και ο Οράτιος⁶⁷ για τον Βιργίλιο.

Ο ρήτωρ Μένανδρος⁶⁸ διατυπώνει κανόνες για την επιτυχημένη σύνθεση

61. Σαπφ. απ. 1 LP.

62. Πανσ. 1, 1, 3/Ανύτη Α.Ρ. 9, 144.

63. Ευρ. Ιφιγ. εν Αυλ. 546/Φιλόδημος Α.Ρ. 10, 21 κ.ά.

64. W. Otto, *Die Götter Griechenlands*, Bonn 1929, σσ. 119 κ.ε.

65. στ. 240-264.

66. απ. 2, Diehl.

67. *Carmina* 1, 3.

68. Ρητοροδιδάσκαλος από την Λαοδικεία, πιθανώς του 3^{ου} αι. μ.Χ.

τέτοιων λόγων⁶⁹.

Βέβαια, η Σαπφώ δεν χρειάστηκε και ούτε ακολούθησε κανόνες και τυπικές οδηγίες σ' αυτή της την ποιητική σύνθεση, παρὰ μόνο τη φωνή των αδελφικών αισθημάτων της.

Οι λεπτομέρειες του τέλους αυτής της περιπέτειας του αδελφού της Σαπφούς μας είναι άγνωστες.

Αιώνες μετά την εποχή της πανέμορφης Δωρίχας γιόρταζαν τη μνήμη της, πολλές ιστορίες ακούγονταν για τη ζωή της και διάφοροι θρύλοι πλέχτηκαν γύρω από αυτήν.

Μια τέτοια ιστορία, που θυμίζει πολύ το παραμύθι της Σταχτοπούτας, μας διηγείται ο Στράβων⁷⁰.

...Κάποια μέρα, λοιπόν, που η Δωρίχα έπαιρνε το μπάνιο της, ένας αετός άρπαξε το ένα της σανδάλι από τα χέρια μιας σκλάβας, που την παράστεκε, το πήγε ως τη Μέμφιδα και το άφησε να πέσει στην ποδιά του Φαραώ, που εκείνη την ώρα απένειμε δικαιοσύνη στην ύπαιθρο χώρα.

Ο Φαραώ έστειλε ανθρώπους σ' όλη τη χώρα να αναζητήσουν τη γυναίκα, στην οποία ανήκε το σανδάλι και όταν τελικά τη βρήκαν στη Ναύκρατι, την ωδήγησαν στο παλάτι.

Η πανέμορφη Δωρίχα (Ροδώπις) «σκλάβωσε» κυριολεκτικά τον Φαραώ με την ομορφιά και την λάμψη της.

Όπως προαναφέραμε, υπήρξε σύγχυση μεταξύ της Ροδώπιδος και της αρχαίας Αιγύπτιας βασίλισσας Νιτώκριος⁷¹, στην οποία απέδιδαν την κατασκευή της Τρίτης Πυραμίδας, ενός μεγαλειώδους μνημείου.

Ο αρχαίος Αιγύπτιος ιστορικός του 3^{ου} αι. π.Χ. Μανέθων⁷² μας παρουσιάζει την Νίτωκριν ως ευμορφοτάτη των κατ' αυτήν και ξανθήν τε τήν χοιράν.

Το λάθος, ότι η πυραμίδα κτίστηκε με χρήματα της Ροδώπιδος, το οποίο διορθώνει ο Ηρόδοτος⁷³, ίσως να προέρχεται από την ιστορία της κόρης του Χέ-οπος⁷⁴.

Από λάθος σε λάθος κι από υπερβολή σε υπερβολή, διεδόθη η φήμη ότι η πυραμίδα αυτή ήταν στοιχειωμένη από το φάντασμα κάποιας πανέμορφης γυναίκας.

Τον Μεσαίωνα, ο Αλ Μαρταντί, Άραβας ιστορικός, έγραφε ότι πολλοί την είχαν δει μπροστά τους.

Χαμογελούσε, τάχα, στους περαστικούς με τόσο σαγηνευτικό τρόπο, ώστε

69. *Rhetores Graeci* III, 395, Spengel.

70. 17, 808.

71. Ηροδ. 2, 100/Ανήκε στην 6^η δυναστεία. Κατά την επταετή βασιλεία της διπλασίασε τις διαστάσεις της πυραμίδας του Μυκερίνου.

72. F.H.G. 20, 21.

73. 2, 135.

74. Ηροδ. 2, 126.

την πλησίαζαν, ανίκανοι ν' αντισταθούν, τους παρέσυρε στην έρημο κι από εκεί δεν ξαναγύριζαν ποτέ⁷⁵.

Μα η επίσκεψη στον οίκο της Σαπφούς πρέπει να τελειώσει.
Ακούγεται η ίδια να ψιθυρίζει αργά:
*Μνάσασθαι τινά φαμι και ὕστερον ἀμμέων*⁷⁶.
Αλήθεια σε μελλούμενους καιρούς κάποιος θα βρίσκεται να με
θυμάτ' εμένα.

Θυμίζοντάς μου τους στίχους του Παπαδίστα⁷⁷:

*Όσο πετάω και τραγουδώ
ποτέ δεν θα πεθάνω.*

Πριν την αποχαιρετήσω, της ακουμπώ στα χέρια λίγους στίχους γραμμένους για εκείνη, την αξέχαστη και ὕστερον, όπως η ίδια το έλεγε, από τον Σάμιο ποιητή, φλογερό δημοτικιστή Ζήσιμο Σίδηρη⁷⁸.

*Στα Λεσβικά ακροσύνορα μια Μούσα,
ωίμε θλιμμένη και το Αιγαίο γλυκόγελο
στα πόδια της διαβαίνει.
Την τράβηξαν τα μάγια του και τ' ανοιχτά
τον πλάτια,
να της φιλήσουν τους καημούς
στα δακρυσμένα μάτια.*

Την παρατηρώ με δέος. Θάθελα, πριν την αφήσω, να της πω ένα μεγάλο ευχαριστώ, που μου επέτρεψε να ...εισέλθω στον οίκο και τη ζωή της. Κι αν όσα είδα κι έμαθα τα ...εξέθεσα έν δήμω, το επεχείρησα με σεβασμό και διακριτικότητα.

Καθώς στέκει μπροστά μου, εκπέμπει μια αστείρευτη φρεσκάδα αυτό το μικροκαμωμένο, βαθυμελάχρονο κορίτσι⁷⁹ ή έρωτοφωτόσχιστη, που κόντρα στους καιρούς έπιασε το πρέπει από το ιώτα και τόγδαρε ίσαμε το πι⁸⁰.

75. A. Weigall, *History of the Pharaons I*, κεφ. IX.

76. 90, 33α.

77. Τα παραμύθια του Τιθωνού, 1941.

78. Σίδηρης Ζήσιμος (1871-1933). Σάμιος λόγιος. Σπούδασε νομικά στο Παν/μιο Αθηνών. Υπηρέτησε ως δικαστικός της Ηγεμονίας Σάμου, διετέλεσε διευθυντής των Σαμιακών εφημερίδων *Φως* και *Πρόδοος* και ανέπτυξε μεγάλη εθνική και πνευματική δράση.

Έργα του: Ποιητικές συλλογές-Πλάσματα φαντασίας, Σάμιος 1898, *Νοσταλγικά*, Σάμιος 1912, *Φύλλα και φτερά*, Σάμιος 1922.

Μεταφράσεις έμμετρες: *Οδύσσεια* του Ομήρου, 1939, *Αίας* του Σοφοκλέους, *Νουμάς* 1904, *Οιδίπους τύραννος* (εφημ. *Φως* Σάμου).

Μετά τον θάνατό του εξεδόθησαν οι *Διαλέξεις* (μελέτες) 1949.

79. Οδ. Ελύτης, *Σαπφώ*, ανασύνθεση και απόδοση, εισαγωγή, εκδ. *Ικαρος*.

80. Οδ. Ελύτης, *Ο Μικρός Ναυτίλος, Και με Φως και με θάνατον*, 3.

Κι ύστερα είναι που τα λόγια μου πια δεν τα ορίζω. Κι αν κάνω ότι ανοίγω το στόμα μου νιώθω ότι θα βγούνε κάτι παλιά αιολικά, όλο άλφα και νυ, κάτι τὰν ἀπάλαν Σελάναν τὰν Μυτιλάναν και τότε, αλήθεια, είναι φόβος όλα τα κατασιγασμένα στοιχεία του νησιού να σκιρτήσουν ακούγοντας το αληθινό τους όνομα, ν' αναγνωρίσουν, θέλω να πω, να φέρουν κυριολεκτικά μέσα-έξω το χρόνο.

Που το απίθανο θα γινότανε πιθανό.

Τα σανδάλια της Μνασιδίκας θα ηχούσανε πάλι κάτω απ' τα φυλλώματα και η Μίκα, η Γυρίννω, η Ανακτορία, με τις λαμπρές πόρπες στη μέση τους, θα υψώνανε τα γυμνά μπράτσα για ν' αρχίσουν άλλη μια φορά να τραγουδάν...⁸¹

Η επίσκεψη, λοιπόν, εδώ ας τελειώσει...

Αρκετά γλίστρησαν τα δάχτυλά μου στις γλυκές άρπες του Αιγαίου...⁸².

81. Οδ. Ελύτη, *Ανοιχτά Χαρτιά*, 264-265.

82. Δ. Παπαδίστας, *Ο Έλληνας μια φορά*, 1972.